

УДК 371.142(477)

КУРСОВА ТА СЕМІНАРСЬКА ПЕРЕПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ДР. ПОЛ. ХХ СТ.

Меленець Л.І.

У статті розкрито форми методичної роботи щодо практики підвищення фахової культури дошкільних працівників сільських районів України шляхом курсової та семінарської перепідготовки.

Ключові слова: сільські дошкільні заклади, вихователі та завідувачі, курсова і семінарська перепідготовка.

Статья раскрывает формы методической работы в вопросах повышения профессиональной культуры дошкольных работников сельских районов Украины путем курсовой и семинарской переподготовки.

Ключевые слова: сельские дошкольные учреждения, воспитатели и заведующие, курсовая и семинарская переподготовка.

The article describes forms of methodological work carried out to enhance professional culture of preschool education workers in rural areas of Ukraine through courses and seminars.

Key words: rural kindergartens, educators and administrators, courses and seminars.

Постановка проблеми. Сучасна стратегія ціложиттєвого навчання людини формує інноваційний потенціал громадської свідомості, що сприяє реалізації гуманістичної парадигми освіти, і дошкільної зокрема. В Україні законодавчо встановлено, що зміст дошкільної освіти, як першої самоцінної ланки, що має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, визначається освітнім стандартом – Базовим компонентом дошкільної освіти [2]. Суспільство очікує життєздатну, гнучку, свідому, творчу людину. Тому обговорення питання вдосконалення професійної та особистісної зрілості педагогів дошкільних навчальних закладів наразі є актуальним, оскільки юній особистості закласти фундамент оптимістичного світобачення здатен методологічно і методично грамотний, майстерний і творчий, психолого-педагогічно й інтелектуально збагачений педагог.

Українськими вченими В.І.Бондарем, Г.В.Єльніковою, І.П.Жерносеком, Л.І.Даниленко, С.М.Крисюком, В.І.Масловим, В.В.Олійником, В.І.Пуцовим та ін. було розроблено теоретичні засади практичної діяльності системи підвищення кваліфікації. У результаті теоретичних та експериментальних досліджень, практичного досвіду склалися певні принципи навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу навчальних закладів різних типів і форм власності – це і підготовка програм, і застосування активних методів, і скорочення

термінів навчання, створення спеціалізованих навчальних центрів підвищення кваліфікації тощо. Загалом проблема *підготовки-перепідготовки* педагогічних кадрів, і працівників дошкільних закладів зокрема, час від часу опинялася в центрі уваги дослідників історії педагогіки (Т.М.Головань, Г.І.Іванюк, І.О.Ларіна, К.І.Лисяк, Т.Б.Слободянюк, І.Г.Улюкаєва та ін.). Методологічні зауваження щодо поняття “перепідготовка фахівців” можна знайти у працях М.І.Мурашко, В.А.Савченко та ін. [6; 10]. Аналізу окремих форм підвищення кваліфікації педагогів дошкільних закладів Київщини саме в означений нами період присвячена публікація О.А.Венгловської [4].

Ми звернемося до більш глибокого дослідження курсової та семінарської перепідготовки працівників сільських дошкільних закладів України др. пол. ХХ ст. на матеріалі публікацій науково-методичного журналу “Дошкільне виховання”, оскільки вважаємо, що це питання ще не достатньо висвітлено в історії дошкільної педагогіки. **Мета** статті – з’ясувати організаційні та методичні аспекти курсової та семінарської перепідготовки працівників дошкільних закладів сільських районів. Відповідно до мети поставлено такі **завдання** – уточнити сутність поняття *перепідготовка*, визначити місце і роль різних органів управління в підготовці та організації курсів і семінарів для педагогів дошкільних закладів села; виявити тенденції і складнощі у

проведенні курсової і семінарської перепідготовки; визначити форми і методи проведення занять.

Виклад основного матеріалу. У статті 10 Закону України “Про вищу освіту” від 17.01.02 р. поняття “перепідготовка” розглядається як одна із форм післядипломної освіти – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. У слововживанні термін “перепідготовка” у широкому тлумаченні звучить як “підготувляти заново, по-іншому” [3, с. 922]. На думку М.І.Мурашко, “... перепідготовка – це поглиблення, розширення й доповнення здобутої раніше кваліфікації. Причому підвищення кваліфікації – це освітні заходи з удосконалення професії, а перепідготовка – заходи з освоєння інших (суміжних) професій і навичок”. Учений вважає, що навчання на робочому місці не дає можливості абстрагуватися від конкретної ситуації на робочому місці. Цій меті слугує програма навчання поза робочим місцем [6, с. 332–334].

Отже, перепідготовка може бути різною – отримання іншої спеціальності на основі отриманого раніше освітнього рівня і практичного досвіду; отримання іншої спеціальності, але не на підставі того, що вже є, а у зовсім іншому напрямі. Перепідготовка – це одна з форм підвищення загальної кваліфікації, оскільки, опановуючи іншу спеціальність, працівник розширює свої знання, розвиває вміння, навички, схильності, задатки тощо. Необхідність у ній може виникати у зв’язку з оволодінням новою спеціальністю, професією, переходом на іншу ділянку роботи, поєднанням одним працівником низки функцій.

Особливістю перепідготовки кадрів сільських дошкільних закладів України др. пол. ХХ ст. є контингент працівників, яких вона охоплювала. Аналіз архівних джерел дає підставу дійти висновку, що у перші повоєнні роки це були в основному жінки старших і середніх вікових груп, які в зимовий період працювали в колгоспі чи радгоспі, а на весні переходили на педагогічну роботу в сезонні дитячі заклади. Згідно положення про дитячі дошкільні заклади в колгоспах Української РСР, затвердженого в жовтні 1963 р. Міністерством виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів УРСР, Міністерством освіти УРСР, Міністерством охорони здоров’я УРСР, правління колгоспу в погодженні з районним відділом народної освіти повинно було добирати на посади завідуючої та вихователів колгоспниць, які мали педагогічну чи середню освіту або закінчили спеціальні курси. А з дітьми ясельного віку повинні були працювати колгоспниці, які мають медичну освіту або пройшли підготовку на спеціальних курсах відділу охорони здоров’я [5, с. 42].

На прикладі Кримської (авт. до 1991 р.), Київської, Івано-Франківської, Ворошиловградської (авт. нині Луганської), Чернівецької областей [1; 8; 9; 11; 12] вирішимо завдання, поставлені у статті.

Велике будівництво колгоспних і радгоспних господарств у післявоєнне десятиріччя потребувало створення на селі широкої мережі культурно-освітніх закладів, зокрема дитячих садків, ясел та майданчиків [8, с. 40]. Численна армія жінок-колгоспниць була задіяна на полях і фермах, оскільки боротьба

за високі врожаї зростаючого сільського господарства потребувала особливої уваги до створення умов для роботи матері-колгоспниці. З метою досягнення високої продуктивності праці на час масових сільськогосподарських робіт у весняно-осінній період по всій Україні організувалася широка сітка сезонних дитячих ясел, колгоспних дошкільних майданчиків. Правління колгоспів брали високі зобов’язання щодо організації в кожному колгоспі сезонного дитячого закладу, а у великих господарствах і кількох. Працювати в них виділяли жінок, які мали здібності до роботи з дітьми, певний досвід у зазначеній діяльності. Так, улітку 1950 р. колгоспними дошкільними закладами було охоплено понад мільйон дітей ясельного та дошкільного віку, відповідно для роботи з ними відділами народної освіти було підготовлено на семінарах і курсах 16 тисяч жінок. Така підготовка колгоспниць організувалася щорічно. А центром організації методичної роботи були кабінети дошкільного виховання інститутів удосконалення вчителів [7, с. 9].

Зміст перепідготовки працівників колгоспних дошкільних закладів визначався затвердженою Міністерством освіти УРСР програмою, яка покладалася в основу навчального плану курсів обласних інститутів удосконалення кваліфікації учителів [12, с. 23]. У др. пол. ХХ ст. інститути планували свою роботу відповідно до рішень з’їздів, Пленумів ЦК КПРС, ЦК КПУ, постанов Ради Міністрів СРСР та УРСР, освітніх реформ (1958, 1973 рр.) [4, с. 202–203]. Слухачі курсів вивчали марксистсько-ленінську теорію та програмні положення КПРС з національного питання, теорію пролетарського інтернаціоналізму, питання зовнішньополітичної діяльності КПРС, розглядали практичні завдання освітян, вивчали методику дошкільного виховання, передовий досвід, підкріплювали здобуті знання на практичних заняттях тощо. Окрім того, для слухачів проводилися екскурсії по визначних місцях, до музеїв, організувалися перегляди науково-популярних фільмів, обговорювалися книжкові новинки, відбувалися зустрічі з видатними людьми, діячами науки, культури і мистецтва. Оскільки значна частина дошкільних працівників сільської місцевості не мала відповідної педагогічної підготовки, здійснювався “суворий облік, хто, коли і в якій формі проходив перепідготовку, щоб уникнути такого явища, коли одні часто бувають на курсах чи семінарах, а інші роками на них не бувають” [11, с. 41]. Аналіз численних архівних джерел показав, що такі випадки були не поодинокі. Причиною слугували і транспортні зв’язки з територіально віддаленими від обласних і районних центрів сіл, і погодні та санітарно-епідеміологічні умови, і суб’єктивне ставлення керівників колгоспів до навчання спеціалістів саме дошкільної справи. Підготовка і перепідготовка працівників колгоспних дошкільних закладів проводилася за рахунок коштів колгоспів, призначених на підготовку колгоспних кадрів [5, с. 43]. Тому правління колгоспів економічно слабких господарств роками не мали можливості направляти людей на курси та семінари, а також на стаціонарне та заочне навчання. Зрозуміло, що і якість навчально-виховної роботи з дошкільниками була на низькому рівні, й обмежувалася елементарним доглядом за дітьми.

Підготовка відділів народної освіти до проведення курсів розпочиналася не пізніше, як за місяць до їх початку. У районах для організації курсової перепідготовки створювалася спеціальна комісія з представників відділів народної освіти, охорони здоров'я, сільського господарства та ін., яка затверджувала план підготовки завідувачів і вихователів з урахуванням потреб у цих кадрах, а також затверджувала персональний склад слухачів курсів [8, с. 40].

Заздалегідь діяльно готувалися до початку роботи курсів і методисти кабінетів обласних інститутів удосконалення вчителів. Разом з активом вони добирали дидактичний матеріал, методичну літературу на допомогу слухачам курсів, організовували виставку з урахуванням інтересів майбутньої аудиторії [1, с. 7]. Своєчасна організація нарад завідуючих кабінетами обласних інститутів удосконалення вчителів з працівниками, які брали участь у проведенні курсів, давала можливість добре підготуватися до прийому курсантів, все продумати і передбачити. Приблизно за тиждень до початку роботи курсів (авт. це був лютий-березень) з лекторами детально обговорювалися навчальні плани і програми, домовлялися про організацію всієї роботи зі слухачами: окремо розглядалася кожна тема, планувалися відкриті, практичні і семінарські заняття [1, с. 7; 11, с. 41]. До організації теоретичних і практичних занять на курсах, окрім інспекторів обласних відділів народної освіти і методистів інституту удосконалення кваліфікації вчителів, залучалися медичні працівники, члени товариства для поширення політичних і наукових знань, учителі, педагоги-логопеди [1, с. 7], курс з дошкільної педагогіки запрошували читати кращих дошкільних працівників, завідувачів районними педагогічними кабінетами та районними відділами народної освіти [8, с. 40].

Під час добору лекторів для читання лекцій на курсах доводилося зустрічатися і з труднощами. Так, наприклад, у м.Чернівці дошкільного відділення при педучилищі не було. А працівники-практики, не маючи навичок у читанні лекцій, не завжди з охотою погоджувалися на це. Якщо вихователь чи завідувач читала лекцію на курсах уперше, то вона писала конспект лекції, а завідувач курсів – завідувач кабінетом дошкільного виховання Чернівецького ІУКУ, перевіряла його. В бесіді з лекторами-практиками давала поради, на що необхідно звертати особливу увагу у висвітленні того чи іншого питання, обов'язково відвідувала кілька занять у кожного з лекторів, а потім разом аналізували, чи всі основні питання були достатньо висвітлені, чи задовільною була форма викладу. Якщо помічались якісь недоліки з боку лектора, давалися поради з тим, щоб у разі повторення матеріалу, під час опитування слухачів або в заключній лекції він це питання висвітлив [12, с. 23]. Отже, лекції, як традиційний метод фахового навчання на курсах і семінарах, передбачали виклад інформації викладачем у режимі монологу. Вони давали змогу донести слухачам великий обсяг навчального матеріалу в короткий термін (місяць, два тижні), давали орієнтири щодо застосування отриманої інформації на практиці.

Рішення партії й уряду про школу і суспільне виховання змушувало методичні кабінети шукати нові, досконаліші форми курсової перепідготовки

завідуючих, вихователів, музичних працівників дитячих садків, об'єднаних установ і колгоспних дошкільних закладів. Велике місце в навчальному плані курсів займало питання переддошкільного виховання, морального і трудового виховання, ознайомлення з передовим досвідом. Більш як половина годин відводилася на практику в дошкільних закладах, семінарські і практичні заняття. Перед практикою керівник вказував слухачам курсів, на що необхідно звернути увагу під час відвідання дитячого закладу і які питання буде винесено на обговорення. Спостерегаючи роботу в міських об'єднаних дошкільних закладах, слухачі курсів знайомилися з обладнанням приміщень, ділянок, оснащенням педагогічного процесу, методикою проведення режимних моментів, харчування дітей, змістом і методикою проведення ігор і занять з вихованцями, а також з тим, як керує завідувача виховною й адміністративно-господарською роботою дитячого закладу. На практичних заняттях курсанти розучували необхідні для роботи з дітьми пісні, ігри, вірші, казки, вправлялися в малюванні, ліпленні, конструюванні, складали меню, плани роботи, документацію дитячого садка [1, с. 7]. Протягом місяця курсанти кілька разів бували в дитячому садку увесь день. Дитячі садки охоче приймали їх, знаючи, що це приносить користь як тим, хто вчиться, так і вихователям садка, на базі якого проводилася практика. Як правило, курсанти спостерігали заняття в дитячому садку за тим розділом програми, який у даний час проходять на курсах. Лектор під час читання лекції, посилаючись на заняття, що їх курсанти відвідали раніше, пояснював їм відповідну методику [12, с. 24].

У навчальних планах курсів було відведено години для читання лекцій з психології, зокрема про вчення І.Павлова про вищу нервову діяльність. Після прослуховування лекцій на такі теми курсантам ставало зрозумілішим, "чому треба суворо дотримуватись режиму дня, пред'являти однакові вимоги до дітей у дитячому садку і вдома, використовувати унаочнення при проведенні занять, здійснювати індивідуальний підхід та ін." [12, с. 23].

Велика увага на курсах приділялася і самостійній роботі вихователя, роботі над книгою, підготовці доповідей, виконанню практичних завдань, таких як, складання конспектів занять, виготовлення наочних посібників із зображувальної діяльності, лічби, аналіз ігор, мови дітей і т.д. [1, с. 7].

З першого ж дня перебування на курсах працівникам дитячих колгоспних установ проводилися бесіди щодо культури радянської людини, рекомендувалося читання статей на визначену тему в журналах "Дошкільне виховання", "Дошкольное воспитание", "Советская педагогика", оповідання О.Кононенко "Про красу духовну", книги "За здоровий побут", статей "Про хороші манери", "Як красиво і зі смаком одягатися" [12, с. 24].

Робота курсів завершувалася заліковими заняттями і підсумковою конференцією [11, с. 41]. У курсистів перевірялися знання, виставлялися оцінки і видавалися посвідки. Відділи народної освіти разом із позаштатними інспекторами з числа вчителів і дошкільних працівників по закінченні курсів розгортали роботу з організації сезонних колгоспних дошкільних закладів, кращі з яких закріплювалися у

стаціонарні [8, с. 41]. Працівники методичних кабінетів не лише вели суворий облік кадрів, що пройшли перепідготовки, а й тримали з ними зв'язок, під час виїздів перевіряли, як вихователі використовували знання, одержані на курсах, постійно вивчали ефективність проведеної перепідготовки. Декому давали завдання: узагальнити досвід, провести семінар-практикум, консультацію тощо. З тими, що відставали і зрушення в роботі яких були не помітні, працювали додатково, їм пропонували серйозніше і ґрунтовніше готуватися до занять, складати плани навчально-виховної роботи з конспектами, спостерігати за роботою інших вихователів [11, с. 41].

Курси, звичайно, були однією з важливих форм перепідготовки, однак охопити ними велику кількість працівників дошкільних закладів не було можливості. Тому методичні кабінети дошкільного виховання обласних інститутів удосконалення кваліфікації вчителів опиралися на численний актив інспекторів-методистів, керівників методичних об'єднань, опорних дитячих садків і шкіл передового педагогічного досвіду з метою впливу на якомога більшу кількість дошкільних закладів у питаннях поліпшення якості навчально-виховної роботи з дошкільниками [11, с. 41].

Досвідом підготовки і проведення 15-денних семінарів перепідготовки вихователів колгоспних дошкільних закладів поділилася завідувача Заболотівським дитячим садком Коломийського району, Івано-Франківської області. Педагогічний колектив цього садка щороку в лютому місяці спільно з керівниками шкіл перевіряли на місцях стан підготовки до відкриття у травні 15 дитячих садків у 10 колгоспах. Після цього на спільній нараді голів колгоспів і директорів шкіл затверджувався склад вихователів, яких рекомендувало правління. Напередодні семінару проводилася спільна нарада з усіма залученими до його проведення – працівниками дитячого садка, районної лікарні, вчителями середньої школи. На нараді домовлялися про загальний порядок семінару, затверджувався розклад занять. Розклад будувався так, щоб теоретичні питання пов'язувалися з практичними та практикою в дитячому садку, під час якої

проводилося спостереження та аналіз життя і поведінки в різноманітних видах діяльності. Так, спостереження проведення режимних процесів, гри, праці, занять в ясельних і дошкільних групах. Під час роботи семінару в дитячому садку влаштовувалися тематичні виставки: іграшок, саморобних наочних посібників, дитячої художньої літератури, дитячих робіт з образотворчої діяльності, методичної літератури та ін. Таким чином, проведення районних двотижневих семінарів за навчальним планом, надісланим Інститутом підвищення кваліфікації, було першим етапом методичної допомоги, яка надавалася вихователям колгоспних дошкільних закладів. У 1963 р. малятами Заболотівського куща опікувалося 35 перепідготовлених на семінарі колгоспниць з освітою 7–10 класів. Вихователі колгоспних дитячих садків починали з більшим інтересом і більш упевнено працювати, оскільки переконувалися, що з їхніми дітьми можна організовувати роботу так, як їм розповідали на семінарі [9, с. 33–34].

Висновки. Отже, вивчення окресленої проблеми, дає змогу зробити такий узагальнюючий висновок – перепідготовка спеціалістів для роботи в сільських дошкільних закладах орієнтована була, в основному, на власну “робочу” силу. Місячні курси проходили в обласних центрах і великих містах (подекуди у два етапи), двотижневі семінари в районних центрах на базі районних дитячих садків. Розробка навчальних програм проводилася по-різному для різних категорій працівників (для завідуючих, вихователів, музичних працівників). Одним із пріоритетних завдань роботи методичних служб усіх рівнів залишалася науково-методична підтримка діяльності педагогів дошкільних закладів незалежно від форм підпорядкування різним міністерствам і відомствам. Місячна курсова і двотижнева семінарська перепідготовка працівників сільських дошкільних закладів були альтернативними в існуючій системі радянської освіти.

Перспективи подальших історико-педагогічних розвідок вбачаємо в розгляді проблем, пов'язаних з формуванням професійної майстерності працівників сільських дошкільних закладів України.

Література

1. Авдюхіна К. Постійно підвищувати педагогічну майстерність вихователів / К. Авдюхіна // Дошкільне виховання. – 1962. – № 8. – С. 6–11.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. : А. М. Богущ. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов., та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с. : іл.
4. Венгловська О. А. Форми підвищення кваліфікації вихователів і завідувачів дошкільних установ на Київщині (50–70-ті рр. XX ст.) / О. А. Венгловська // Сучасні стратегії розвитку університетської освіти: якісний вимір : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 березня) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка ; редкол. : В. О. Огнев'юк, В. П. Андрущенко, Л. Л. Хоружа, О. М. Олексюк, О. В. Уваркіна, Н. М. Віннікова. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 202–211.
5. Воробйова Л. П. Про кадри колгоспних дошкільних закладів / Л. П. Воробйова // Дошкільне виховання. – 1965. – № 5. – С. 42–43.
6. Мурашко М. І. Менеджмент персоналу : навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2008. – 435 с.
7. Переверзева Н. Ю. Піднесімо якість роботи дошкільних установ УРСР / Н. Ю. Переверзева // Дошкільне виховання. – 1951. – № 1. – С. 8–13.

8. Поляківська Б. З. Курси підготовки працівників дошкільних колгоспних закладів по Київській області / Б. З. Поляківська // Дошкільне виховання. – 1951. – № 2. – С. 40–41.
9. Савельєва Г. Методична допомога колгоспним дошкільним закладам / Г. Савельєва // Дошкільне виховання. – 1963. – № 9. – С. 33–35.
10. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. / В. А. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
11. Сіяцька Л. Систематично працювати з кадрами / Л. Сіяцька // Дошкільне виховання. – 1973. – № 9. – С. 41–44.
12. Ульянова Д. Організація курсів та семінарів для вихователів дитячих установ / Д. Ульянова // Дошкільне виховання. – 1962. – № 1. – С. 23–26.